

AZ ÍRÁSBELISÉG TÁVLATAI

ROBERT ESCARPIT: KÖNYVÉHSÉG

A nem olvasás igazi problémája a felnőttek, kiváltképpen a fiatal felnőttek szintjén jelentkezik, azokén, akik a többieknél védtelenebbek az olvasás gyakorlatának hiányából eredő, „technikai írástudatlanság”-ba való visszaeséssel szemben.

E védtelenség időszaka különböző életkorokra eshet, annál fiatalabb korra, minél rövidebb volt a tanulmányokra fordított idő. Egy — francia kiskatonák között végzett — vizsgálat a nem olvasók 12,9 százalékát találta azok között, akik a sorozáskor már több mint hét éve befejezték tanulmányaikat, de egyet sem azok között, akik kevesebb, mint két éve végeztek, illetve folytatják tanulmányaikat. Mindenhol a diákok azok, akik mindenkit megelőznek a kitarító könyvfalásban, ami azonban nem óvja meg őket attól, hogy később, másokhoz hasonlóan, őket is elérje a maguk védtelenségi válsága.

Bizonyos adatok egyenesen arra utalnak, hogy az egyetemek végzettjei közül a magas állást betöltők kevesebbet olvasnak, mint a középkáderek. Ez kétségtelenül annak a ténynek tulajdonítható, hogy az előbbiekre a modern élet gyakorlatilag korlátlan nyomása erősebben hat, a többiek szabad idejét viszont védi a társadalmi törvénykezés.

Az olvasási szokások törékenysége mégis messzibb okokra vezethető vissza, egészen az iskoláskor előtti gyermekévekre. Minden valószínűség szerint ebben az időszakban alakulnak ki a könyvvel kapcsolatos, alapvető magatartásformák. Amint arra már többen rámutattak, az a gyermek, aki a könyvvel csak iskolai élete kezdetén kerül kapcsolatba, hajlamos az olvasás gyakorlását az

iskola világához kapcsolni, főként, ha családi környezetében nem találkozik vele.

Ha az iskolában nehézségekbe ütközik, vagy előmenetele nem kielégítő, ez viszolygást kelthet benne az olvasás iránt, s teljes eltávolodást tanulmányai befejeztével. Rendkívül fontos tehát, hogy a könyv még az iskoláskor előtt bevonuljon a gyermek életébe, már akkor beilleszkedjék játékaik közé, mindennapi tevékenységébe. Az olvasást megelőző érintkezés a könyvvel garanciája a később megszerzendő szokások tartósságának.

Az iskolai évek végével az olvasás akadályai megsokszorozódnak. Igen különböző természetű akadályok ezek. Mégis besorolhatók a következő három csoportba: az elsőt magának az olvasónak a fizikai, pszichikai és társadalmi körülményei alkotják; következnek a könyvtérmeles és -elosztás gépezetében rejlő okok; végül pedig azok, amelyek magának az olvasásnak a tartalmával és céljával függnek össze.

Az első csoportbeli akadályok között általában az időhiányt szokták mentségeként emlegetni a nem olvasásra. Ez legtöbbször nem egyéb, mint egy mélyebb és összetettebb elidegenedés álcája. Felfemerülhet az a kérdés, hogy valójában olyan időtöltésnek érzik-e az olvasást az olvasók tömegei, mint a sportot vagy a televíziót.

Fontosnak látszik számot vetni a munka—szabadidő egyensúllyal, abban a mértékben, ahogyan a fáradtság a nem olvasás leggyakoribb okai között szerepel. Az óvatosság azonban itt is ajánlatos. Ha a kétkezi dolgozót fáradtsága vagy a vezető kádert a „stressz” ténylegesen gátolja a legigénytelenebb lektúrtól is meg-

követelt erőfeszítésben, megállapítható, hogy nagyon sokan (főként a szellemi tevékenységet folytatók közül) egyaránt hivatkoznak a fáradságra mint a nem olvasás okára, valamint arra, hogy számukra az olvasás pihenést jelent.

A folyamatos olvasás tehát bizonyos fokú készséget, diszponibilitást tételez fel, s ez nem csupán a végzett munka tartamától és feltételeitől függ, hanem az életvitel egészétől: lakásviszonyok, családi környezet, életszínvonal, a munkalehetőség biztosítottasága (anyagi létbiztonság) stb. Megjegyzendő továbbá, hogy önmagában ez a készség sem elegendő.

A könyvnek az iskolai foglalatosságokhoz való, fentebb jelzett negatív jellegű társítása csupán sajátos esete azoknak a társadalmi beidegződéseknek, amelyek gátolják a rendszeres olvasást. Az ősi bizalmatlanság — vagyis megvetés — az olyan foglalatosság iránt, amely a hagyomány szerinti férfias erények egyikét sem érvényesíti, enyhült ugyan, árnyaltabb lett, stílust változtatott, de tovább lappang a különböző körökben.

Frissebb keletű művelődési sztereotípiák már igyekeznek értékesíteni az olvasást, de nem mindig sikerül gyökeresen átalakítaniuk a régi magatartásformákat. A felmérésekből általában az derül ki, hogy „olvasni jó”, hogy „olvasni hasznos”, de a kikérdezett személy — gyakran önmagát dorgálva, hajlamos magát kivételnek tekinteni, mert ő, úgy mond, csakugyan „nem ér rá”, neki „egyéb dolga van”, vagy egyszerűen mert előnyben részesít egyéb elfoglaltságokat.

ALBERTO MORAVIA: KÉP ÉS ÍRÁS

A könyv és a nyomtatott beszéd hanyatlásának gondolatára jórészt a kép és a képet alkalmazó tömegközlelési eszközök: film, televízió, reklám, képregény, jelzésrendszerek stb. sikere vezetett.

Úgy látszik azonban, kevesen gondoltak arra, hogy a kép sikere azoknak a hatalmas modern sokaságoknak a történelmi színrelépésével függ össze, amelyek nagy többségükben írástudatlanok, vagy nemrég még azok voltak.

Az írástudatlan képérzékelése köztudomásúlag egészen rendkívüli. Számára az egész világ szakadatlanul értelmezendő és lefordítandó jelek hatalmas rendszere. Az írás eredete, lassú átmenete a tárgy reprodukálásából a szimbólumba mutatja, hogy a primitív lény a szemre bizza

Sose mondják azt, hogy „az olvasás a nőknek való”, de eléggé elterjedt az a felfogás, hogy az olvasás „másoknak való”, „a többieknek”, főként — némi ellenséges árnyalattal — azoknak való, akiknek ügyesinc más dolguk.

Csakhogy minden olvasás többé-kevésbé tevékenység lévén, akarni kell az olvasás kedvéért olvasni.

A nem olvasásnak a fejlett országokban az az egyik oka, hogy a nevelés, az oktatás általánosságá tételek ellenére a könyv idegen marad a tömegek számára. Vagyis: az alig ötszázéves technikai fejlődés, amely a könyvnyomtatás feltalálása és alkalmazása óta lehetővé tette a könyv anyagi értelemben vett eltömegesedését, nem követte azonos ütemben a közösség gondolkodásának fejlődése. „Írástudó” társadalmaink „írástudás előtti” magatartásformákat őriztek meg. Az audio-vizuális eszközök egy része — de csak egy része — nem „korszerűségéből” meríti hatalmát, hanem abból, hogy megtalálja és feléleszti az alig elfelejtett, a csak látszólag elfelejtett magatartásokat. Ebből egyébként gazdagodás is származhat, ha az olvasásnak sikerül bekapcsolódnia e visszatérésbe a forrásokhoz, ha sikerül megtalálnia helyét, betöltenie szerepét.

Ha ez érvényes igazság a régi írásbeli kultúrával rendelkező országokra, még inkább vonatkozik a fejlődő országokra, amelyek egyenesen az audio-vizuális eszközök birtokába jutottak. Ellentétben azazal, amit Marshall McLuhan mondani látszik, nem bizonyos, hogy a Gutenberg-galaxis minden Napja kihuny.

azt a feladatot, amelyet a civilizált ember a hallásával végez.

Mindenekelőtt tehát nem a könyv hanyatlásáról van szó, mint inkább a kép sikeréről: s ez kevésbé tulajdonítható a mindig is olvasóknak, mint azoknak, akik a tegnap még nem tudtak olvasni.

Ha ez úgy van, ahogyan hisszük, akkor a kép fokozatos hanyatlásának és a könyv feltörésének tanúivá kell most már lennünk. Más szóval, abban a mértékben, ahogyan a tömegek írástudókká válnak, le kell mondaniuk a kép kezdetleges nyelvéről a kidolgozottabb és átteleesebb nyomtatott beszéd javára.

Annál is inkább, mert a kép alkalmazása a modern világban alapvetően különbözik a kép használatától a primitív

világban. Ez utóbbiban a közlés kezdetét jelezte; ma már csupán ideiglenes visszatérés a talán átmeneti feltételekhez. A modern világ nem annyira primitív, mint inkább időlegesen „primitivizálódott“ a tömegek megjelenésének hatására. Következésképp még a képanyvról a nyomtatott szóra való áttérésben is megismétlődik a filogenezist megismétlő ontogenezis jelensége.

Ezt a hipotézist támasztja alá egyébként a zsebkönyvek roppant elterjedése. A zsebkönyv teljesen szűz területen terjeszti válogatás nélkül minden idők és helyek műveltségét. Néhány év alatt az írni-olvasni alighogy megtanult felkészületlen emberiséget elárasztotta három évezred kultúrája.

Fennáll az a veszély, hogy ezt a kultúrát nem annyira asszimilálják, mint inkább elegyítik, sűrítik egy hatalmas, beolvasztó és eltüntető műveletben. Miután ez már megtörtént, a tömegek szabadon visszatérhetnek a képhez, a közlés immár egyedüli módjához.

Egyébként maga a kép is már-már kifulladásra látszik. Megengedvén a nézőnek, hogy passzívan, az értelmezés legcsekélyebb erőfeszítése nélkül regisztrálja, a kép végül is ennek a passzivitásnak esik áldozatul. A film vagy a televízió nézői nem is látják, amit számukra a vásznonra vetítettek. Vagy ha látják is, nem értik. A passzivitás elsorvasztotta figyelmüket, a vakságig szórakoztatta tette őket.

Kétségtelenül látják az iskolára mutató közlekedési jelet, vagy a cowboyt a lován, amint kiüríti tölténytárát; de mind ezt úgy látják, mint aki olyan feltételes reflexnek engedelmessékedik, amely nem tűr semmilyen elmékedést, következtetésképp közlést sem. Marshall McLuhan is felismeri ezt, amikor megállapítja, hogy az üzenet maga az eszköz.

Összefoglalva a mondottakat, a könyv

hanyatlása egyáltalán nem bizonyos. Még ha mellőznők is azt az alapvető tény, hogy a könyvet a természet szüli: az az emberi képességünk, hogy szavakat alkotunk és rendezünk szöveggé, el kell ismernünk, hogy a könyv olyan szavakból áll, amelyek a költői alkotás megszábotott feltételei mellett szintén képekké minősülnek.

Így aztán a könyv sugallta kép meg a vásznon megjelenő kép között nincs is lényeges különbség. Csupán egy, de az figyelemre méltó: a vetítívászon nem biztosít semmilyen szabadságot a képzeteknek; csak az, amit mutat.

Valójában az olvasmányt az olvasmánytól, a könyvet a könyvtől kell megkülönböztetni. Vannak olyan könyvek, amelyek az olvasást testmozgássá egyszerűsítik. Ezeket a könyveket, amelyeket a fogyasztás számára írtak konvencionális nyelven és konvencionális tartalommal, tulajdonképpen nem is olvassák, hanem csak végigfut rajtuk az olvasó tekintete; egyik összefércelt mondatról a másikra, közhelytől közhelyig haladva azt képzelet, hogy olvas, holott pusztán tudomásul veszi egy éppoly áthatolhatatlan, mint amilyen jelentés nélküli szögépezet létezését.

Ahhoz, hogy egy könyv csakugyan „olvasható“ legyen, elsősorban „megírott“nak kell lennie. Ha a könyv hanyatlík, ez nem annak tulajdonítható, hogy a tömegek nem olvasnak, hanem annak, hogy „nem megírt“, hanem csak „kinyomtatott“ könyveket olvasnak.

Vagyis, ha a könyv nem gondolkodás, nem alkotás eredménye, akkor nem is könyv. A könyv jövője az írás alkotó, költői, megjelenítő és képhordozó erejétől függ. A könyv „megmenekül“, ha „írják“ a könyveket, és elpusztul, ha beérik azzal, hogy „kinyomtassák“ őket.

ALEJO CARPENTIER: EGY MAGÁNYOS OLVASÓ ÁLMODOZIK

Az ember a maga kifogyhatatlan találmányával, kimeríthetetlen képességével arra, hogy építsen és romboljon, örökéber kritikái szellemével mindig készen arra, hogy kételkedjék, néhány éve elérkezett ahhoz a kérdéshez, hogy vajon a könyv (melynek bámulatos szaporodása hogyan is kerülheti el figyelmét?) nem vált-e immár meghaladott, hatékonyságát veszített eszközévé a műveltségnek? Vajon nem az a sors vár rá,

hogy helyét átadja a közvetlenebb, a jelentéstovábbításhoz jobban alkalmazkodó, teljesebben és több oldalról felfogható, mert a hallható a láthatóval, a zenét a képpel és a szóval társító informatív eszközöknek, amelyek összehasonlíthatatlanul gyorsabban elemzik az eseményt és a megeshetőt annál, amit a könyv lapjaira nyomtatott mondat feltehetőleg valaha is elérhet.

Innen erednek azoknak az éppoly ön-

kényes, mint nyugtalanító elméletei, akik azt gondolják vagy állítják, hogy a műveltség tekintetében a film, a rádió, a televízió, a sajtó ötven perc, egy óra, másfél óra alatt többet mond, mint a könyv terjedelmű regény, esszé, tanulmány vagy a terjedelmesen kibontott felmérés, amely 6—7 év munkájával, kompilációival, elmélkedéseivel — behatolva a keskeny résen, amelyet a mindennapi megélhetés biztosítására fordított idő meghagy — gyakran nehézkes olvasmányt, visszafogott elmélkedést kényszerít ránk.

„Hadd lássuk” — amint Panurge mondta, belevetve báránykáit a hipotézisek végtelen tengerébe.

Induljunk ki a legegyszerűbből, hogy eljussunk az összetettebb kérdésekhez, és figyeljünk egy bizonyos fajta Kultúra Szent Hivatalán képviselőinek a gyermekeket s néhány éve bennünket, felnőtteket, többnyire gyermektelen felnőtteket annyira mulattató „comics”-ok, képregények kiváltotta sirámaira és átkaira.

A képregénynek ebben a nemzetközi divatjában annak a bizonyítékát keresik, hogy az új nemzedékek elfordultak az olvasástól.

De akik belekapaszkodnak ebbe az okoskodásba, többnyire elfelejtik, hogy a képregény — vagyis az eseményeknek, tényeknek, vakmerő tetteknek a filmhez hasonlóan, képsorban való elbeszélése — technikájában és szellemében már tökéletesen kidolgozott volt abban a Mexikói Kódexben, amely a spanyol hódítást meséli el, és képekben, bizonyos rendbe állított alakok közvetítésével bemutatja az azték birodalom bukásához vezető történelmi eseményeket.

S vajon mi a hosszú, hosszú, csodálatos bayeux-i faliszőnyeg, ha nem az angliai normann hódítás képes krónikája, olyan figuratív technikával, amely már a képregényé?

1913 körül a zseniális Bud Fischer kitalálta a *Mutt and Jeff* pompás figuráit, amelyek negyven évig éltek újságok százainak oldalain, s követték őket a kalandok útján Geo McManus *Illico családja*, az elképesztő *Katzenjammer Kids*, *Popeye*, a *tengerész* és ő izmosító spenótjával, aztán *Tarzan* és *Mandrake*, a *mágus*, ezek a mesés bátorságú hősök, akik lendületet adtak azoknak az új mitológiáknak, amelyekkel manapság találkozunk a napilapok hasábjain...

De mindez, szigorú ítész uraim, a Kultúra Szent Hivatalának besúgói, a legkevésbé sem akadályozta Tolsztojt, Pirandello, Thomas Mann, Marcel Proust, James Joyce, Hermann Broch (de minek soroljam tovább a könnyen idézhető hí-

res neveket) kiadását, újrakiadását, fordítását számtalan nyelvre, azokét a szerzőkét, akiket a múlt század „nehéz írók”-ként, hogy ne mondjuk, „olvaszhatatlanok”-ként tartott számon.

Hát a tudományos-fantasztikus irodalom? Ez a műfaj mindig is létezett. Klasszikusai közé tartozik például Lucien de Samosate, egy középkori gesta szerzője, aki szerint Nagy Sándor üvegharangban szállt le a tenger mélyére; *Orlando Furioso*, aki átúszta az óceánt, *Cyrano de Bergerac*, aki a Holdba repült, és Swift, a kimeríthetetlen Swift, aki Gulliver legutolsó utazásait jóval több fantáziával írta meg, mint a törpéket és az óriásokat bemutató kirándulásait; H. G. Wells, akinek regényei, *Az első ember a Holdon*, *A világok háborúja*, *A láthatatlan ember*, *Moreau doktor szigete*, korosztályom értelmiségének csemegéje volt.

A tárcaregény pedig, ahogyan ma látható a tévé képernyőjén, a legkevésbé sem ártott Balzac gigászi életműve megismerésének, nem gátolt meg senkit abban, hogy észrevegye a Victor Hugo műveiben felsejlő szürrealista vonásokat, nem állta útját Baudelaire vagy Rimbaud lassú, de annál feltartóztatlanabb világhódításának.

Az olvasás bizonyos értelemben luxus, minden fényűzések közül a legegényibb. A könyvre fölös pénzünket költjük, azt, ami megmarad, miután minden egyebet, vagyis a legszükségesebbet megvásároltuk már. S figyeljük meg mégis a könyvkiadás gyarapodásának körképét a világban.

A közönség viszonya a könyvhöz egyébként világszerte megváltozott. (Természetesen nem azokra az országokra gondolok, amelyekben nem is lehet olvasóközönségről beszélni, hiszen az emberek többsége se írni, se olvasni nem tud... S minthogy mindenki személyes tapasztalataiból, megfigyeléseiből vonja le konklúzióit, én apám, nagyapám nemzedékére gondolok, akiket a maguk idején nagy műveltségű embereknek tartottak.

Miben állt műveltségük? Abban, amire szükségük volt, hogy hivatásuknak — nagyapám ügyvéd volt, apám építész — becsülettel, sőt tehetséggel eleget tehesenek.

És mi volt műveltségük alapja? A humaniorák ismerete. Ismerték a görög, a latin, a középkori szerzőket, a spanyol, a francia, az angol aranykor századait; nagyon jól ismerték a német romantikát, és a XIX. század irodalmát, akárcsak a kortárs irodalmakat. Társalgás közben

intelligens emberek módjára idézték Balzac, Flaubert, Zola nevét, a Dosztojevszkijét, a Tolsztojt, Ibsenét, Galdosét, a Pio Baroját a Valle Inclánét, s természetesen számos, azóta feledésbe merült költő művét. Voltak némi filozófiai fogalmaik is. Alaposan tájékozódtak a történelemben. Más területeken is szereztek ismereteket, nyilván olvasták Darwint, Haeckelt, Le Bont, Renant, Taine-t, Emerson-t, a lehetetlen Dantec-et, de csak alkalomszerűen, s nem különösebb elmélyüléssel.

Számukra egyébként a bölcelet a filozófusok dolga volt (e nehezen meghatározható tevékenység művelője, ha figyelembe vesszük Raymond Queneau igen mulatságos esszéjét); az archeológia a régészeké, a szociológia a szociológusoké, a tudomány a tudósoké.

De vessünk egy pillantást ma valamely párizsi, londoni, Buenos Aires-i, Mexico City-i, havannai vagy akármely más nagyvárosi könyvkereskedés kirakatára. A regényekkel azonos rangsorban találjuk a sumér, krétai, mexikói, perui ásatásokról szóló munkákat; nemzedékekől mindenki olvasta Freud, Jung, Lacan műveit (a névsort folytathatnám); olvasták Marxot, Engelst, Gramscit, Lukácsot; a filozófiai munkák voltak ezeknek az éveknek az igazi bestsellerei; szenvedélyes érdeklődés kíséri a kibernetikát, az asztronautikát, a tudományos fantasz-tikumnak ezt az új formáját, olyan hő-sökkel, akik ezúttal valóban a Holdon járnak.

Szaporodnak a könyvsorozatok: egyre elérhetőbb áron kaphatók művészettörté-neti monográfiák, muzsikuskok életrajzai, zenetörténetek, organográfiai értekezé-ssek ad usum delphini (a hozzájuk való lemezzel vagy magnószalag-kazettával), politika, jelenkori történelem, eleven szociológia, bolygónk ismerete, Lévi-Strauss,

strukturalizmus stb. Egy francia humo-rista szerint a korszak nagy sztárjai James Bond és Teilhard de Chardin atya lennének.

Mínderre azt lehetne válaszolni, hogy a rettenetes probléma mégis teljes egészében áll: nevezetesen az, hogy a gyen-gén fejlett országokban emberi lények roppant tömegei nem tudják egy papír-lapra leírni a nevüket. De ez már más gond, a tömegmértű és intenzív nevelés gondja, amelynek akkor kell megkezdőd-nie, amikor a gyermek kimondja anya-nyelvén az első szavakat.

Ezt a problémát pedig nem dönti el az, hogy egy könyvvel több vagy kevesebb van a világon; mi szerepet játszhat az *Isteni Színjáték* a rohanó időben ott, ahol egy maroknyi rizs vagy egy darab kenyér megszerzése még ma is megol-dásra váró feladat, s minden késedelem szégyene korunk emberének? Tudja ezt mindenki, ha néha fel is ébred bennünk a gyűlöletes vágy, hogy úgy tegyünk, mintha nem tudnók. Ezen a szinten az egyenlet tagjai nem a kultúra, nem az olvasás, hanem a rendszerek körében keresendők.

Ha van könyvéhség, s a fejlett orszá-gokban csakugyan van, nem messze tölünk egészen más természetű éhínségek dúlnak, amelyek lényegükből következően kirekesztik a könyvéhséget... E je-lenség láttán nem játszhatjuk Proust elő-kelő hölgyének groteszk szerepét, azét, akinek az 1914—1918-as háború idején gondja volt rá, hogy pékje a körülmé-nyek diktálta korlátozások ellenére se mulassa el minden reggel házhoz szál-lítani azokat a kiflicskéket, amelyek reg-gelije vonzóerejét adták, s amelyeket óvatosan majszolt, még mielőtt rossz hí-reivel a szövetséges csapatok hadihely-zetéről az aznapi újság kezébe került volna.

L. J. VLAGYIMIROV: A TUDÁS ABÉCÉJE

A nagy reformátor, Luther Márton azt mondotta a könyvnyomtatásról, hogy bi-zonyos értelemben az emberi nem má-sodik menekvését jelentette: az obsku-rantizmus alól való felszabadulást, s Siewes azt hangoztatta, hogy a könyv-nyomtatás teljesen megváltoztatta Euró-pa, az egész glóbusz sorsát.

A világ könyvtermelése a nyomtatás-nak tulajdoníthatóan évszázadról évszá-zadra fantasztikus ütemben emelkedett. Európában a nyomdaművészet első ne-gyed évszázadában, vagyis 1500-ig, 30 000

kötetnél alig valamivel többet nyomtak; persze ez is nagy ugrást jelentett a kéz-iratos könyvek korszakához viszonyítva; ez a szám a XVI. században már elérte a 200 000-et. A XIX. században a ter-melés meghaladta a 7 millió könyvcímet, s a legbátortalanabb előrejelzések sze-rint is a XX. században túllépi a 25 milliót. A Szovjetunióban csak 1970-ben több példány jelent meg (1 309 600 000), mint amennyi a világ össztermelése volt a könyvnyomtatás első százötven eszten-dejében.

A növekedés viharos jellegét kiemelve szólnak egyes szakemberek könyvkiadási „robbanásról”. S ugyanakkor — bármennyire paradoxálnak tűnik — többben úgy vélekednek, hogy a könyv fejlődésének utolsó szakaszába ért, hogy közeledik a könyvnyomtatás általános váltsága, hogy az információ nagyarányú továbbításának eszköze, a nyomdai termék monopóliuma megtette a köteleességét, és immár lejárt az ideje.

Valóban, film, rádió, televízió, klasszikus magnetofonok és video-magnetofonok, mikrokópiák, elektronika, kibernetika és századunk más nagy találmányai törtek be arra a területre, amelyen még nem is olyan régen egyedül a könyv uralkodott háborítatlan gazdaként. Miközben az egyre nagyobb információéhség a hagyományos típusú nyomtatványok növekedéséhez vezetett, napjainkban a fotókópia és a különleges másolási technikák segítségével kidolgozott mikrokönyv sikeresen fejlődik a nyomtatott könyv kiegészítőjeként.

Sokan fenntartás nélkül a hagyományos könyvtípust védelmezik, s elutasítanak minden új jelenséget; mások viszont a hagyományos típus közeli halálát jósolják, de legalábbis fontosságának fokozatos csökkenését, a könyv piacának kisebbedését. Egyik tábornak sincs igaza. A sötét jóslatok hitelét rontják a statisztikákkal bizonyítható makacs tények: az adatok a könyvnyomtatás növekedését tanúsítják világviszonylatban. Az UNESCO közlései szerint a világ könyvtermelése 1955-től 1968-ig 285 000 címről 487 000 címre emelkedett. A különböző földrajzi térségek lakosságszáma és a könyvtermelésben való részesedésük arról tanúskodik, hogy e vonatkozásban jelenleg is nagy egyenlőtlenségek jellemzik a világot. A világszervezet még az előzőnél is újabb keletű adatgyűjtése szerint 1969-ben Európa, Észak-Amerika és a Szovjetunió 75 százalékban részesedett a világ könyvtermelésében; ebből is a nagyobb hányad Európáé: noha lakossága mindössze 13 százalék a világ lakosságának, földrészünkön jelent meg a kiadott címek 45 százaléka.

A könyvhiány felszámolása a gyengén fejlett kontinenseken egyike a gazdasági és kulturális elmaradottság felszámolását célzó teendők legfontosabbjainak.

*

J. E. Morpurgo, az angliai nemzeti könyvtáros egyesület igazgatója, 1968-ban a Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetségében tartott beszédében azt mondta, hogy őt nem nyugtalanítják túlságosan a könyvet „kívülről” fenyegető veszélyek. „Életem során már ötször hallottam arról beszélni, hogy a könyvnek befellegzett. Először, amikor megszületett a némafilm. Azt hitték, hogy a némafilm hőseinek világrajöttekor kímúlik a könyv. S amikor a némafilm zongorakíséretét felváltotta a hangosfilm, ismét csak azt hitték, hogy Hollywood szétzúzta a könyv jövőbeli fejlődésének minden lehetőségét. A hangosfilmmel majdnem egyidejűleg terjedt el a rádió: a szórakoztatás és az információ behatolt minden házba. Azt hitték, hogy ez lehetetlenné teszi az olvasást, amelyre már senkinek sem lesz kedve. Az utóbbi időben aztán megszületett a könyvtermelés két legkomolyabb vetélytársa: a televízió és a kibernetika... De a könyv mindezt túlélte [...]”

Stefan Zweig a technikai haladás korában a könyv közeli halálától tartó szkeptikusok ellen írt egyik szenvedélyes hangvételi művében a következőket hangoztatta: még egyetlen energiaforrás sem terjesztett annyi világosságot, amennyi néha egy egészen kicsiny kőtől sugárzik, s a villamosáram sohasem hordozhat annyi erőt, amennyi a nyomtatott szóban rejlik; új és elpusztíthatatlan, az időtől független energia, a legkoncentráltabb, a legteljesebb és a legváltozatosabb, mindig jelenvaló... — íme, ez a könyv. Vajon tartania kellene a technikától? Hát nem éppen a könyvek révén tökéletesedik és terjed a technika? A könyv mindenütt a tudás ábécéje és minden tudomány forrása.